

**A XVIII. SZÁZADI SZEGED ÉS FOLKLORISZTIKUS ELEMEEK
AZ ETELKÁBAN
(RÉSZLET)**

Dugonics 1770 után kezd a népies anyag gyűjtéséhez.¹ Ebben az időben kellett kialakulni tudatos népiessége első vonásainak. Ösztönzést valószínűleg azokból a példákból merített, amelyekre közmondásgyűjteményéhez írt előszavában maga is utal: Pázmányból, Decsiből, Kisviczaiból, Faludiból stb.² Ugyanakkor ösztönzőleg hatottak rá a korabeli kiadványok: Wagner Phrasiológiája,³ 1775-ben jelent meg Nagyszombatban (Dugonics ekkor már itt tartózkodik) és a Pozsonyban 1774-ben megjelent Schprachmeister. Mindkét kiadvány bőséges magyar nyelvű közmondást és szólásgyűjteményt tartalmazott. Ugyanakkor ismert volt már Sajnovicsnak 1770-ben Koppenhágában és Nagyszombatban megjelent Demonstrációja.⁴ Dugonics tudatosan figyeli a nép szokásait, beszédét és a legfontosabbakat felgyűjti magának. Ez a gyűjtőmunka találkozik össze Révai 1782-ben megjelent Pozsonyi fölhívásával, és azzal a rousseauista gondolattal, amelyből a történelmi rekonstrukciós irodalmi irány keletkezett. Ezek együttesen gyúrnak, formálják, alakítják Dugonics népiességét véglegessé. Az Etelkában tudatosan hirdeti már a regény népiessége alapját képező elvet, azt tudniillik, hogy a réginek ábrázolása csak a népin keresztül történhetik és ezt a népit Dugonics egy sajátos módszerrel valósítja meg, a közmondások tömörítésén, a népi szólásokon keresztül:

„Egynehányan azt is hibának tartják Etelkában, hogy a magyar közmondásokat tömöttebben adtam elő. Ezen emberek nem értik a könyv írásának módját. Magyaraink napkeletiek voltak. Hogy pedig ezek tömöttebben élnek a közmondásokkal a közönséges beszédben, azt csak az nem tudja, aki tanulatlan.”⁵

Dugonics írói módszerét megértették és elfogadták kortársai is. A franciás Péczeli Gvadányival szemben védi meg Dugonicsot a közmondások tömörítése, a regény egyes alakjainak közmondásokban való beszéltetése-elv következő alkalmazásáért.

„Némelyek azt a hibát találják tt. Dugonics úr Etelkájában, hogy a magyar példabeszédeket sokasítani kívánván, helyel-helyel olyakat is hoz elő, melyek nemzetünknek kisebbitésére szolgálhatnának... de aki gon-

¹ Dugonics közmondásgyűjteményének előszava ItK. 1929/30. 357. l. Közli: Székely Károly.

² Dugonics: Közmondásgyűjteményének id. előszava.

³ Tolnai Vilmos: Szólásokról. Magyar Nyelv, 1910. 105, 147, 299 245. l.

⁴ Halász Ignác: Sajnovics hatása a magyar költészetre. Bp. Szemle, 1880. 82. l.

⁵ Dugonics A.: Följegyzései 42. l.

dolködésével visszamegy éppen Árpád idejére s jól megfontolja, mely ügyügyiek lehettek még akkor a mi eleink s egyszersmind azt is gondolóra veszi, hogy Dugonics úr nem a mostanit, hanem az akkori nyelvek és szokások formáit kívánta az Etelka szájába adni.⁶

Dugonics témáját nem a népéletből meríti, ő mindig megmarad a maga nemesi világa mellett, hősei sohasem parasztok, hanem nemesek, s ezek a nemesi hősök, csak nyelvükben, egyes megnyilvánulásaikban parasztosak, és csakis akkor, ha ezzel a történelmi múltat, a régít akarja aláhúzni az író. Ezért nem lehet Dugonicsnál népi alakokat keresni, ezért csak a nyelvében, stílusában található a népiesség.

Dugonics népiessége mégis fontos számunkra, mert ahhoz, hogy a fenti elvét megvalósíthassa, tanulmányoznia kellett a nép szokásait, nyelvét, tudatos gyűjtőmunkát kellett végeznie.

Dugonics egyik legfontosabb forrása az a szegedi népi élet, polgári milió, paraszti népszokások, hagyományok, amely szegedi gyerekkorában élményanyaga volt. Regényeiben lépten-nyomon találkozhatunk ezekkel a szegedi emlékekkel. Legtöbbször a hősnő, Etelka alakjának megrajzolásánál érezzük, hogy az író a maga korának alakját, talán éppen saját nővérének képét vetítette vissza a honfoglalás korába. Etelka bár sátorban lakik (ennyi emlékeztet csak a honfoglaláskori időre) minden reggel kimegy a kertjébe és virágait öntözi, gondolzza.

„Jól tudta Kádár a Kis-asszonynak szokását: ki hajnal hasadtán fel-serkenvén; nem félne, külön éh gyomorral-is a kakukszólástól és a virágok meg-öntözésére, kis kertjébe menvén; nem irtóz a reggeli hosszú árnyékától, mint némely lomha, és dologtalan kis-asszonyok.”⁷

Ugyanilyen népi-idilli hangulatot teremt Dugonics a tükör előtti hajfonás képen keresztül:

„A tükör előtt egy alacsony széken ül vala Etelka, és midőn szép hosszú haj-szállait egyengették, és fűrtökre verték a szoba-lányok, azoknak serénysegeket nézegeti vala; midőn, szomorú gondolatokkal azok jutottanak eszébe, ... de eme gondos vén-asszony, ki akkor a szűznek hátojáról áll vala és a leány pártát a hajnak fűrtjei között egyengeti vala...”⁸

Ha Etelka hajviseletét megfigyeljük, érdekes képet kapunk a XVIII. századi hajviseletről.

„Hajadon fejének ékes haj-szállait (mint egy mesterséges nemakarással) hátulról kis csomóba szedte. Elöl pedig olyan torzon-borzzal tornyosította, mely benne a természeti szépséget nem hogy elnyomta, ávagy eloltotta volna; hanem keltette fölött is ékesebbnek mutatta.”⁹

Sok korabeli polgári életre jellemző szokást is fölfedezhetünk a regényben. Etelka a XVIII. századi szokásnak megfelelően Etelétől kapott aranyakláncot hord, amelyen kedvesének képe függ.

Szintén szegedi korhangulatot idéz az a leírása Dugonicsnak, amikor a világosvári áldozat bemutatása után az emberek kijövet a templomból, a

⁶ Mindenegyűjtemény. 1879. I. k.

⁷ Etelka. I. könyv. 112. l.

⁸ Uo. 55. l.

⁹ Uo. 108. l.

templom előtt csoportokba verődnek és beszélgetnek. Falusi vasárnapi istentiszteletek végén még ma is megtalálható ez a tereferelés.¹⁰

Föltétlenül Szegedre utal Árpád lovának neve: *Pirók*. Ez igen elterjedt állatnév még napjainkban is Szeged környékén, főleg Tápén. Ma már inkább tehén névnek használják.¹¹ Árpád Világosvárról való elindulása, majd szekérre ülése az alföldi szekeresgazdákat juttatja eszünkbe. Szeged híres volt szekereseiről. Ez a foglalkozás a XVIII. század legerjedtebb foglalkozása közé tartozott. Kovács János szegedi mesterember naplójában öröktette meg.¹²

Föltétlenül Szeged volt az élménytadója a Nap kocszában lejátszódó jelenetnek. Valószínű, hogy létezett ilyen nevű kocsmá. Bár ennek nem akadunk nyomára, az minden bizonnyal valószínűnek látszik, hogy a kocsmá belső életének ábrázolása, a leírás hangulata, szegedi élményre vall.¹³

Közvetlen szegedi utalásokat azoknál a részekenél találunk, ahol magával a várossal foglalkozik az író. A Szeged városát jelképező kőbárányt például Zalánfinak Etelka iránt érzett szerelmével hozza összefüggésbe.

„Végére a világosvári egyháznak felszenteléséről megemlékezvén, azon Bárány, melyet Etelka oly dicsőségesen feláldozott; Szeged városának címerévé rendelte.”¹⁴

Szeged városának leírásánál, a vár építésénél a XVIII-ik századi szegedi árvizekről beszél Dugonics.¹⁵

Néprajzi szempontból igen jelentősek azok a részek, ahol az író egy-egy szegedi foglalkozást ír le, vagy felsorolja Szeged földrajzi neveit, vagy bemutatja a várost, vagy a városhoz tartozó terület egy részét. Ilyen részek a ballagi tó leírása,¹⁶ továbbá Szeged pásztoréletmódjának bemutatása,¹⁷ vagy a halászat különböző módjainak felsorolása:

„A Tisza közepében (amint ez előtt is mondtam) az öreg hálókat szemlélgette. Láta a *pirittyeket*, ama régi porgánnál. A *hátasporondok* mellett a *keczéket* nézte. Itt a *gyér hálókat*, ott a *teszi-veszikeket* figyelte. Főképpen ama *kerítő hálónak* nagyságát (mellyel a megáradott Tiszának szélességét elfoglalták...) Igen vig szemekkel nézte a nappali *méteket*; az éjszakai *marássákat*; és (midőn a hal ívik) a *szigonyokat*. Nagy kedve telhetett ama *veisszel* megcsalt; a *tapogatóval* rászedett; a *maszlaggal*. megtántorított; a *métellyel* megvesztegetett néma halakban.”¹⁸

A Szeged néprajzával és nyelvészetével foglalkozók kimeríthetetlen kincsbányái a regénynek olyan részletei, ahol bemutatja Dugonics a korabeli vadászatot,¹⁹ vagy felsorolja a fiatal halászó gyerekek különféle elnevezéseit, vagy a Tisza körüli folyóneveket és a Tiszában található különböző hal-fajtákat.

„A pettyegetett hegyesorrú *söreg*ek; a nagyszájú halhájatlan *harcsát*; a piros szironnyájú kövér *pontyot*; a felállt orrú szálkátlan *kecsegét*,

¹⁰ Uo. 69. l.

¹¹ Uo. 268. l.

¹² Uo. 124. l.

¹³ Uo. II. könyv, 122. l.

¹⁴ Uo. II. könyv, 172. l.

¹⁵ Uo. II. könyv, 154. l.

¹⁶ Uo. I. könyv 157. l.

¹⁷ Uo. I. könyv, 162. l.

¹⁸ Uo. I. könyv, 160. l.

¹⁹ Uo. I. könyv, 157. l.

fel és alá úszkálnak a zavaros vizekben. Untig elég *dévér, süllő, bucó, márna, csuka, mennyhal, sügér, compó, kárász, tok, viza, cigányhal*. Számnélkül a *gárda-keszegek*; a *jász-keszegek*; a *tamás-keszegek*; a *veres-szárnyú keszegek*.²⁰

A szegedi élet megrajzolásánál nem feledkezik meg Dugonics saját családjáról sem. Büszke arra, hogy a város fejlődéséért a Dugonics család sokat tett, és amikor alkalom kínálkozik arra, akkor beilleszti a regény cselekményébe ezt a családi dicsőséget. Első kötetének egyik jegyzetében beszél Kistelek betelepítéséről,²¹ s ennél a résznél jogos büszkeséggel mondja el, hogy a telepítés lebonyolításának egyik fő irányítója édesapja volt. Ugyancsak családi vonatkozásokat közöl az Etelka harmadik kiadásakor a második könyvben.²² Itt Dugonics elbeszéli, hogy öccse polgármestersége ideje alatt a Főlsővároson kivágatta a Szilléri erdőt és új csemetékkel telepítette be. Ezt az új telepítést az Etelka regény sikerének emlékére *Etelka erdejének* nevezték el. Sokáig állt Etelka erdeje, azonban a múlt század közepén kiöregedtek a fák és a városi tanács kivágatta őket. Kovács János, a Szegedi Naplóban emlékezik vissza az Etelka erdejére.²³

Írói elve következetes véghezvitele érdekében hőseinek nemcsak nyelvét, hanem emberi magatartását, viselkedését is közelviszi a népihez. Még a legelőkelőbb szereplők magatartásában is érezni ezt. Árpád, úgy tűnik, mintha egy jómódú parasztgazda lenne, kedvesen fogadja látogatóját, kölcsönös üdvözlések következnek, majd a helyelkinálás és az ezt követő szabadkozás, s mindez úgy játszódik le, ahogy még napjainkban is faluhelyen.

„Tüstén béeresztette a beteghez. Előtte kötelessége szerint elbeszélte elsőben az ellenségnek mostani csendességét, azután a meghódolt népnek engedelmességét... de üll legelől pengi ide mellém. Felele Uszubu: uram! le nem ülök, mert soha nem állok ifiabb koromban. De állva se...”²⁴

Ugyanígy a Lehel és Gyula közti jelenet egésze, a köszönés, a beszélgetés megindulása, a hagyományos paraszti életből nyeri eredetét.

„Midőn a vacsorát megették; és Etelka el is aludt immár: ime! Gyulának udvarába hajtott négy paripás egy szekér... kire hogy reáismert Gyula: hozott isten (ugymond) édes Lehelem! Mi hir Budában?... Tudod-e bátya mért jöttem? Tudod ám, ha megmondom. De meg is mondom, ha szépen kérsz. Halladsza amit mondani akarok...”²⁵

másutt Lehel temperamentumában lehet érezni ezt a népiességet.

„Köpdöste is a markát, hogy katonásan megtapintja farát.”²⁶

A dajka természetes észjárásával, beszédmódjával sokban megközelíti azt, amit népi figurának tekintünk.

„Most jut eszembe a tavalyi aratás előtt, hogy tetszett egy éjszaka: mintha veled egy temető kőfalnál sétálgattam volna.”²⁷

²⁰ Uo. I. könyv 157. 1.

²¹ Uo. I. könyv, 171. 1.

²² Uo. 3. kiadás, II. könyv.

²³ Uo. 3. kiadás, II. könyv.

²⁴ Uo. I. könyv. 191. 1.

²⁵ Uo. II. könyv. 143. 1.

²⁶ Uo. II. könyv. 146. 1.

²⁷ Uo. I. könyv 97. 1.

Számtalan, a paraszti életből vett kép, képköltés:

„egy ujjal hozzádra, a másikkal túledre mutat.”²⁸

A népiesség másik csoportját a népi szokások, játékok leírása képezi. Igen érdekes felsorolását találjuk Dugonics regényében a korabeli népi játékoknak. Valószínű, ezek közül még ma is jó egynéhányat megtalálhatunk a nép szokásai között, ha nem is ugyanezen a néven emlegetve.

„ezen játékok teljességgel nagy öröme válltak a szomorú rabnak. Imitt *peréző* csintalan lányokat látták. Amott a *cikázó* nagyobbakat szemlélték. *Bögrést* játszottanak az aprók. *Leventásdit* a felövedzett ifiak. A nyertes *meglomagolta* a vesztt. Ki (a parasztosabbak között) erősebb volt, vagy messzebb ütötte a *csüdöt*, vagy *furkóját* tovább baktatta, vagy a karikát legmesszebre kanyarította.”²⁹

A népi játékok közül egyet részletesebben is leír Dugonics, nevezetesen a *pere-putty* játékot.

„Az első jádzó (három fehér kövecsei közül) egyet tézsen akármelyik pontra, e szavakat mondván: pitty. A másik jádzó (a mellékpontra tévén maga fekete kövecset) csupán azon iparkodik: hogy az elsőnek három pontjait megakadályoztassa, nehogy hosszon (egymás után legyenek). Letétetvén mind a hat kövecsök; addig csúsztatják a jádzó (egyik pontról a másikra) kövecseit, még (ha kettő vagyon egymás mellett) azt mondhasák: pitty pere. Ha hármat csusztathat (azon egy hosszra) egy valaki; tüstént azt mondja: pitty-pere putty. És így a játékot megnyerte...”³⁰

Ez tulajdonképpen nem más, mint a napjainkban is szokásos malmozás. Ugyanígy ma is ismeretes játék a *karikázás*, *csüddobás*. Bár nem írja le részletesen a *pere játékot*, és a *bögrést*, valamint a *cikázást*, de valószínű, hogy ezeket is azonosítani lehet a ma is szokásos játékokkal, például a *pilkázással*.

Az alföldi népszokások közül sokat fölvesz Dugonics a regényébe. Említi például a *húsvéti tojás* még ma is élő népszokását.³¹ Ilyen népszokás az is, ha valaki csuklik, a néphiedelem szerint emlegeti valaki, rendszerint éppen az, akiről szó van.³² Fölveszi regényébe Dugonics a kakukkról szóló néphitét is.³³ Az álomnak rendkívüli jelentőséget tulajdonít, ugyanúgy, mint a néphit. Nála is megálmodják a regényhősök, ha valami szerencsétlenség történik velük. Rendszerint az álom beteljesedik. Prónai és Diósi³⁴ klasszikus hatásának tulajdonítják az álomjeleneteket. Klasszikus hatás mellett azonban a népi hatást sokkal jobban érezhetjük az olyan álomrészeknél, mint a *dajkám álma*,³⁵ vagy *Etelka álma*:

„Ügy tetszett: mintha Etélével szólott volna álmában; de tölle semmi feleletet nem vehetett volna. Etelét osztán, mintha kergette volna egy

²⁸ Uo. I. könyv, 93. l.

²⁹ Uo. II. könyv, 3. kiadás 260. l.

³⁰ Uo. II. könyv, 3. kiadás 257. l.

³¹ Uo. I. könyv 71. l., 304. l.

³² Uo. I. könyv. 304. l.

³³ Uo. I. könyv, 38. l.

³⁴ Prónai Antal: Dugonics András, Szeged, 1903, és Diósi Géza: A 150 éves Etelka, Szeged, 1938. A Dugonics A. gimn. évkönyve.

³⁵ Uo. I. könyv, 101. l.

bika a sikátorokon, de maga se segíthette volna. Veres posztóval bevonttnak látszatott háló osztálya.”³⁶

A babona szerepe is fontos a regényben. Baljós jelek, kutyák vonítása, fekete macska, baglyok, huhogása, a hárfának megpattant húrjai, előrevetítik a bekövetkezendő szerencsétlenség árnyékát.

Igen érdekes színfoltot jelent a regényben a fonó emlegetése és annak leírása

„Ezeken fölül: halljad a budai eladó leányoknak csintalanságokat. ... hogy itt is Etelének szolgálna; magához hívatta azokat a lányokat fonóba, kik Budán mesézni legjobban tudanak. *Tündér Ilonát, a Hamu Pipőkét, a Lidércet, a Tátos lovat, a Fehér macskát* néha éjjél utánig hallgatta.”³⁷

Itt a fonóban meséket mondanak a lányok. Dugonics leírása egyike az első leírásoknak a fonóról s az itt elmondott mesékről. Nem érdektelen ez az adat különösen a szegedi folklór szempontjából, mert megvilágítja, hogy milyen mesék voltak a XVIII. században Szegeden a legismertesebbek.

Etelka táncát kell még megemlíteni a népszokások közül.

„Eljárta osztány (énekelve) maga táncait is, oly gyönyörű viseletével, mely csak éppen azokhoz a kis asszonyokhoz illik, kik magokat (szeretőjük előtt) megmutatni kívánják.”³⁸

A népköltészet egyes termékei is bekerülnek a regénybe. Dugonics nemcsak itt, hanem későbbi regényeibe is szeret a szöveg közé egy-egy népdalt beilleszteni. Itt egy pünkösdlő leírását kapjuk.

Mi-mi Ma-ma Mi-mi Mama piros Pünkösöd napja.

Hónap lészen hónap lészen a második napja.

Andorjás bokkrétás Felesége jó tánczos.

Az Ura selyem-szál a szolgálja arany-száll.

Bim-bom bukoricza mire virradsz hónap.”³⁹

Műve népies elemeinek leggazdagabb csoportját a népi kifejezések, izes mondások, tájszavak és közmondások alkotják. Anélkül, hogy a teljességre gondolnánk, felsorolunk néhányat ezekből.

„Isten megáldja a kelmetek ebédgyét, és a hozzá ült emberét is.”⁴⁰

Étkezés közbeni paraszti jókívánság ez, amelynek költőibb változatát Arany János egyik versében látjuk viszont:

„Isten áldja meg a kendtek ételét is

Igy végzi a szót meg a emberét is.”⁴¹

„Mátka tállya”⁴² — még ma is élő népszokás jelölése. Szeretők, vagy jegyesek ajándéka, amely különböző ételekből, tojásból, kalácsból stb. áll.

„Kaplika”⁴³ — tájszó, amelyet pántlika, nyaklánc értelemben használ Dugonics.

³⁶ Etelka. II. könyv, 319. 1.

³⁷ Uo. II. könyv, 320. 1.

³⁸ Uo. 3. kiadás, II. könyv, 256—57. 1.

³⁹ Uo. II. könyv, 206. 1.

⁴⁰ Uo. I. könyv, 83. 1.

⁴¹ Arany János: Családi kör. A. J. Összes művei. V. köt.

⁴² Etelka. I. könyv, 151. 1.

⁴³ Uo. 151. 1.

„Lasnakodba férkezhetik”⁴⁴ — tájszó, amelynek takaró, pokróc értelme van.

„Jól felkösd hiba-gatyádat.”⁴⁵ — peioratív értelemben ma is használatos kifejezés.

„puruttya teremtésit”⁴⁶ — tájszó, piszkos, mocskos értelemben.

„Szérdéken próbálnám a macskát.”⁴⁷ — tájszó, tejételt jelent.

„Ökröt szarván, harist szaván”⁴⁸ — Két közmondás összevonása.

„Öreg cseppjei”⁴⁹ — Az öreg itt „nagy” értelemben szerepel.

„Míntha a csökbé ajándékot vinnék”⁵⁰ — Szeged környékén használatos keresztelői lakoma jelölésére szolgáló kifejezés.

„Serhák”⁵¹ — hóhérlegények értelemben használja.

„Csilla”⁵² — Etelka édesanyjának neve, valószínűleg a zöld gyékény jelentésű csilla-szóból származtatja Dugonics.

Csak éppen ízelítőnek soroltunk fel egy pár érdekesebb kifejezést, népies szöveget. A közmondások felsorolását meg sem kíséreltük, ugyanis azoknak száma akkora, hogy külön tanulmányt kívánna meg. A halála után megjelent közmondásgyűjteményének jelentős hányadát már itt megtaláljuk. Néhol egész közmondáskoszorút alkalmaz, azon rosszul értelmezett elv aláhúzására, hogy a magyarság napkeleti nemzet lévén ősei közmondásokba beszéltek.

Népiessége néha durvaságba csap át. Regényének, stílusának egyik legnagyobb hibája, hogy nem tud mértéket tartani, regényhőseit jellemükhöz méltatlanul beszélgeti, és ez stílusterést eredményez, ugyanakkor a jellem törését is magával hozza. Például Etelka ábrándos, gyöngéd, szüzi lélek, szentimentálisan gondolkodik, ugyanakkor néha úgy beszél, mint egy piaci kofa, például a Rókával folytatott vitája közben ilyeneket hallunk tőle

„Kicsápot kurva”⁵³

„Vegyén magának kurvát”⁵⁴

Másutt Etelka „zabállást” emleget, vagy öccsét ilyen szavakkal oktatja

„Széll ellen ne peselly, mert akkor magadat hugyozod le”⁵⁵

Nem szolgálja Etelka jellemének művészi kibontását az olyan vaskos népiesség sem, mint az Etelka—Zoltán párbeszéd durva tónusa.

„Felele Etelka... Te is azon elsővel egy forrásból buggyantál ó bűdös vaj, te kukacos szalonna;... Te konyhavakarék... zörög-dörög körülötte csontszekér”⁵⁶

Meglehetősen bizarr ötlet volt az írótól Etelka édesapját, Gyulát, amikor Etelkát nagy bánatában vigasztalni igyekszik, a következő közönséges hangnemben beszélgetni.

„Akko legbűdösebb a gané; amikor leginkább piszkálják”⁵⁷

⁴⁴ Uo. 251. l.

⁴⁵ Uo. II. könyv, 32. l.

⁴⁶ Uo. 51. l.

⁴⁷ Uo. I. könyv, 348. l.

⁴⁸ Uo. 282. l.

⁴⁹ Uo. 177. l.

⁵⁰ Uo. II. könyv, 3. kiadás, 334. l.

⁵¹ Uo. 352. l.

⁵² Uo. 216. l.

⁵³ Uo. II. könyv, 122. l.

⁵⁴ Uo. 122. l.

⁵⁵ Uo. I. könyv, 39. l.

⁵⁶ Uo. II. könyv, 106. l.

⁵⁷ Uo. II. könyv, 6. l.

De nem illik bele Etele udvarló beszédjébe sem az udvarlásnak az a közönséges durva módja, ahogyan. Etelkával beszélget, különösen ha tekintetbe vesszük, hogy előtte szentimentális ájulásba esett.

„No ugyan megtalálád szarva között a tőgyit, most látom először kivel légyen dolgom... Etelka: csudálom édes Etelém, hogy azon eszeddel mellyel az isten különösen meg nem áldott...”⁵⁸

Kissé erős tréfákat enged meg magának néha Dugonics. Gyula például gyöngéd lelkű lányával így tréfálkozik.

„Mert tudd meg, hogy a hátra esés, mindenkor veszedelmesebb az előre bukásnál. Észrevette a tréfát Etelka, nézett is Etelére, ha vajon megértette-e.”⁵⁹

Ugyanígy groteszknak érezzük azt is, hogy Etelka beszélgetés közben *nyújtózkodik, orrát piszkálja és vakarózik*. Mindezek nem segítették elő Dugonics népiességének elmélyülését, inkább elvitték regényét a groteszk irányába. A durván népies hang lehet a jellemábrázolásnak fontos kelléke, ha a cselekmény és a jellem úgy kívánja, de ha, mint Dugonicsnál, öncélúan nyer alkalmazást, éppen az ellenkező hatást éri el, az ábrázolás felszínessé válik.

⁵⁸ Uo. I. könyv, 180. l.

⁵⁹ Uo. 138. l.